

Společnost a sociologie nejen sociologickou optikou

Třináctá olomoucká podzimní sociologická konference

9. – 11. 10. 2024

Abstrakty

Pořadatel:

Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie FF UP v Olomouci

Filozofická
fakulta

Středa 9. 10. 2024

12:00 – 14:00 (2.56) Jednání v plénu, moderuje: Miroslav Dopita

Rozdíly v třídním postavení žen a mužů v zemích Visegrádu a Rakousku mezi lety 2006 a 2015: aplikace třídního schématu M. Savageho

Natalie Simonová, Petr Soukup, Sociologický ústav AV ČR

Sociální status žen se přibližně do 70. let 20. století měřil patriarchálním modelem rodiny, tedy tzv. konvenčním řešením (na základě sociálního statusu muže). S postupnou emancipací žen na trhu práce se však přestalo pracovat s rodinou jako celkem a zvláštní pozornost se začala věnovat pohlaví každého jedince vstupujícího do empirických analýz zaměřených na sociální nerovnosti. Aniž bychom chtěli zacházet do teoretických rozepří, zda je základem měření individuálního sociálního statusu rodina či sám jedinec, v naší analýze jsme se zaměřili na tyto aspekty: 1) identifikaci a popis sociálních tříd v zemích Visegrádu a Rakousku; 2. srovnání třídního rozvrstvení žen a mužů; 3) srovnání situace v letech 2006 a 2015. Za pomoci dat z šetření EU-SILC 2006 a 2015 s názvem "Sociální/kulturní participace a materiální deprivace" jsme kromě tradičních proměnných používaných ve výzkumu sociální stratifikace (úroveň vzdělání, typ zaměstnání, počet zaměstnanců atd.) mohli zohlednit také kulturní a sociální aspekty nerovností. Právě tento "kulturní obrat" v analýze sociální struktury a nerovností vedl k oživení sociologie sociálních tříd (viz Savage 2000; Bennet et al. 2010; Savage 2015 aj.). To vše nám umožnilo porovnat sociální strukturu ve zmíněných státech a v obou časových obdobích.

Mezigenerační třídní mobilita: porovnání České republiky a Maďarska

Jiří Šafr, Ákos Huszár, Natalie Simonová, Sociologický ústav AV ČR

Cílem příspěvku je poskytnout aktuální přehled o míře mezigenerační třídní mobility mužů a žen v Česku a Maďarsku na základě nově vytvořeného srovnávacího souboru dat vycházejícího z modulu šetření ISSP Sociální nerovnost 2009 a 2019. Zaměřujeme se na srovnání období před a po společensko-ekonomickou transformaci, v níž země sdílely podobnou, nikoli však totožnou trajektorii. Výchozí situace na počátku 90. let 20. století daná zděděnou strukturou hospodářství, a tedy i profesně třídní strukturou, byla poněkud odlišná. Zatímco Česko se vyznačuje vyšším podílem odborných a kvalifikovaných pracovníků, v Maďarsku je silněji zastoupena dělnická třída, zejména nízko-kvalifikovaní pracovníci. Naše hlavní otázky se týkají toho, zda se trendy v rozsahu a vzorcích mobility v Česku a Maďarsku nějakým způsobem podstatně liší, a zda případné rozdílné mobilitní vzorce lze vysvětlit odlišnou třídní strukturou i trajektoriemi vývoje. Která ze sousedících společností se dnes vyznačuje vyšší mírou sociální fluidity?

Digitalizace na trhu práce jako nový zdroj sociálních nerovností (ve vyšším věku)?

Martin Lakomý, Tianqi Zhou, Merril Silverstein, *Provozně ekonomická fakulta, Mendelova univerzita v Brně*

Řada autorů popsala souvislosti mezi hodnotovými proměnami a chováním v rodině, aniž bychom měli silná zjištění o těchto vztazích. Proto se věnujeme vývoje individualistických vs. kolektivistických hodnot, poskytování prarodičovské péče, a souvislosti mezi těmito jevy. Na základě šetření Longitudinal Study of Generations jsme sledovali vztah mezi dvěma jevy v průběhu tří dekad pro respondenty s nejmladším vnoučetem ve věku 0-16 let. Ve výzkumu jsme přitom rozlišovali instrumentální/praktickou podporu a podporu emocionální. Zjistili jsme přitom, že individualistická hodnotová orientace má vliv na instrumentální podporu, zatímco její vliv na emocionální podporu nebyl zřejmý. Kromě toho má instrumentální podpora prarodičů tendenci projevovat se v rodinách s mladšími vnoučaty a emocionální podpora v rodinách se staršími vnoučaty. Prezentace bude diskutovat i situaci v českém kontextu, ke které zatím nemáme data.

Příjmová chudoba a životní spokojenost

Petr Hampl, *Jungmannova národní akademie, Sociologický ústav AV ČR*

Řada výzkumů dlouhodobě ukazuje, že pokud příjem klesne pod určitou hranici, klesá životní spokojenost, což je dáno tím, že není možné efektivně řešit různé životní situace a není možné financovat různé naléhavé potřeby. Pak by se ale dalo očekávat, že s vědecko-technickým pokrokem a ekonomickým růstem bude tato „životní nespokojenost z chudoby“ klesat, což se nenaplní. Příspěvek se bude zabývat tím, nakolik se v nízkopříjmových skupinách koncentrují další faktory bránící šťastnému životu, (nízké sebevědomí, nestabilní vztahy, neefektivní trávení volného času, příliš pesimistický pohled na svět atd.). Vyjdeme přitom z koncepce životní pohody (well-being), jak s ní pracuje pozitivní psychologie. V závěru budou formulovány hypotézy, za jakých okolností brání příjmová chudoba šťastnému životu a za jakých nikoliv.

14:30 – 16:30 Jednání v sekcích

Sekce 1 (2.56) moderuje: Patrik Polášek

Jak malé obce přispívají k robustnímu vládnutí - zkušenosti ze dvou nedávných velkých krizí v Česku

Daniel Čermák, Renáta Mikešová, David Špaček, *Sociologický ústav AV ČR*

Přednáška se bude soustředit na roli malých českých obcí v kontextu odolnosti/robustnosti lokálního vládnutí během nedávných krizí: pandemie COVID-19 a migrační krize. Náš výzkum vychází z polostrukturovaných rozhovorů se starosty s cílem porozumět reakcím na krize na místní úrovni a výzám s tím spojenými. Naše zjištění ukázaly, že tyto krize prověřily krizové řízení obcí a zvýraznily

systemové problémy ve veřejné správě, zejména v oblasti rozhodování, koordinace a komunikace na počátku krizí, ale i během nich. Navzdory omezeným personálním a administrativním zdrojům hráli starostové v krizovém řízení klíčovou roli a často se spoléhali na svůj úsudek a předchozí zkušenosti, protože chyběly jasné pokyny z vyšších vládních úrovní. Způsob, jakým starostové jednali - udržovali kvalitu místního života podle svých nejlepších schopností a snažili se účinně spolupracovat s ostatními úrovněmi veřejné správy, místní komunitou a dalšími stakeholdery - přispěl k odolnosti místní správy.

„České laboratoře lžou...“ a „Pan poslanec neví, o čem mluví...“ Komunikace při radiační události na pozadí on-line přestřelky Jiřího Kobzy a Dany Drábové.

Jiří Vinopal, Sociologický ústav AV ČR

Krizová komunikace v situacích hrozících vznikem sociální paniky při ať už reálném nebo uměle vyvolaném nebezpečí, je frekventovaným tématem několika posledních let. Příspěvek se zaměřuje na radiační události a využívá data z reprezentativních dotazníkových šetření obyvatel ČR, provedených v letech 2023 a 2024 v projektu v rámci programu IMAPKT1. Předvádí, jak veřejnost důvěřuje různým zdrojům informací o radioaktivitě a jaké preferuje způsoby jejich sdělování, ovšem při následném porovnání s „reálným“ dopadem různých variant sdělení, která byla ověřována technikou vinět v rámci split sample experimentů. Ukazuje tak, zda a jaký efekt na příjemce má osoba mluvčího, volba mezi odborným nebo laickým stylem sdělení, podrobnost prezentovaných scénářů vývoje nebo připravenosti odpovědné instituce je řešit. Na reálném příkladu mediální kauzy bude předveden také případný efekt věcnosti, resp. účinnosti sdělení v situaci falešné poplašné zprávy.

Jak a proč vede demografický pokles k podpoře populistických stran? Příklad České republiky

Tomáš Dvořák, Jan Zouhar, Jan Bíba, ISS FSV UK

V posledních desetiletích byl pro postkomunistické země střední a východní Evropy charakteristický silný demografický pokles (depopulace, stárnutí obyvatel apod.). Na příkladu České republiky používáme víceúrovňový model SEM, jehož cílem je ověřit mechanismus, jakým se demografický pokles promítá do podpory populistických stran. Kombinací regionálních a individuálních dat ukazujeme, že dlouhodobý demografický pokles (měřený na regionální úrovni) zaznamenaný v letech 2008-2017 měl vliv na preference ve prospěch radikální populistické strany Svoboda a přímá demokracie (SPD). Výsledky této analýzy ukazují na následující mechanismus: demografický pokles vede k rozpadu sociálního kapitálu, který je pak spojen s volebním chováním ve prospěch populistických stran - konkrétně radikálních nativistických politických stran.

Charisma politického centra

Marek Německý, *Katedra sociologie FHS UK*

Ve svém příspěvku se budu pokoušet testovat aplikovatelnost Weberovy teorie charismatu na analýzu vzniku charismatických mocenských center u archaických států. Vyjdu z Weberových pojmů rutinizace a depersonalizace charismatu, kterými Weber vysvětluje proces transformace původně nestabilního charismatického vůdcovství na stabilní tradiční panství s charismatickými prvky. Poté použiji data z antropologické práce *Negara* od Clifforda Geertze a pokusím se aplikovat Weberovo pojmové instrumentarium na analýzu fungování státu v předkoloniálním Bali. To celé se pokusím rámovat kontextem historické sociologie charismatu.

Sekce 2 (3.33) moderuje: Lucie Podstatová

Vertikála /, / nebo horizontála? Příspěvek k měření post-sekularizace

Anna Vostruhová, *Katedra sociologie, Filozofická fakulta UK*

Cílem příspěvku je představit zkoumání post-sekulárních tendencí v české společnosti. Jde o výzkumně-experimentální snahu o komplexnější přístup ke spiritualitě a transcendenci. Se záměrem rozšíření standardního sociologického uvažování o religiozitě byl vytvořen nástroj, který byl následně otestován na reprezentativním vzorku české populace. Konstrukce nových (syntetických) ukazatelů nabízí zajímavé průhledy do dat. Na základě předběžných regresních analýz se vedle „klasické náboženské linie“ zajímavě rýsuje také tzv. žitá transcendence. Oproti tomu se tzv. žitá spiritualita jeví jako značně individuální vlastnost. Z prezentovaného modelu lze rovněž konstatovat, že spirituální potřeby nejsou nutně závislé na religiozitě a uvažování o české společnosti jako ateistické je především nálepková zkratka, kterou je třeba zkoumat hlouběji.

Recyklace operacionálního smetí: Kontexty pochybností o vědě

Jiří Buriánek, *FF UK*

Příspěvek využívá k analýze položky, které při operacionalizaci komplexních pojmů následně vypadnou z indexů proto, že nezapadají jednoznačně do modelu faktorové analýzy a jejich exkluze snižuje reliabilitu škál. Jsou však zdrojem sociologicky relevantní informace, což dokládá analýza postojů k vědě založená na reprezentativním souboru občanů ČR z projektu *Transcendence 2024* (N = 811). Ukazuje na existenci zhruba osminy respondentů, kteří vědu nepovažují za zdroj orientace ve světě. V kontextu výzkumu ovšem zjišťujeme, že negativní postoj k vědě není jednoznačně spojen s vyšší mírou spirituality nebo přímo s vírou, spíše půjde o komplex postojů napojený na celkovou životní situaci včetně nižšího pocitu štěstí nebo menšího významu hodnoty lásky. Postoj k vědě tak můžeme využít k validizaci některých konceptů nebo jako zdroj jejich zpřesnění, případně jako inspiraci pro další zjemnění typologických schémat.

Výkon trestu odnětí svobody z hlediska odsouzených mužů

Jan Drahoňovský, Pedagogická fakulta, Ústav sociálních studií UHK

Tento příspěvek představuje výsledky terénního výzkumu, jehož cílem bylo odpovědět na otázku, jak odsouzení muži rozumějí svému aktuálnímu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s ostrahou v České republice. K tomu bylo provedeno terénní šetření v jedné standardní typické věznici s ostrahou, data byla sebrána formou dvanácti nestrukturovaných interview a následně analyzována metodikou reflexivní tematické analýzy (Braun & Clarke, 2022). Na základě výsledků analýzy je představeno schéma šesti vzájemně propojených témat, která tvoří soubor sociálního vědění odsouzených, jenž jim slouží k jejich každodennímu uspořádávání zkušeností a k orientaci během jejich výkonu trestu. Dále rozpracováním ústředního tématu byla vytvořena typologie čtyř přístupů k výkonu trestu odnětí svobody. Výsledky mohou obohatit penitenciárně sociologický pohled na pobyt delikventa v nápravném zařízení.

Sociálně-ekonomický rámec vývoje kriminality v posledních pěti letech

Miroslav Scheinost, Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Příspěvek poukazuje na charakteristiky negativního ekonomického vývoje. Odkazuje též na to, jak česká veřejnost svoji ekonomickou situaci hodnotí. Vývoj posledních let byl též výrazně poznamenán pandemií Covid-19. Přijatá restriktivní opatření vyvolala omezení kriminality, ale v zásadě nezměnila její strukturu. Po odeznění pandemie se kriminalita, resp. její evidovaná část, vrací na hodnoty dosahované před Covidem. Některé důsledky pandemie, jako zhoršená ekonomická situace, závažnější dopad na mládež, rizikové, sociálně slabé a okrajové skupiny populace přetrvávají a mohou se kumulovat s dalšími problémy. K mimořádným vlivům patří válečný konflikt na Ukrajině, jehož důsledkem byl příliv uprchlíků. Lze hovořit o určitých kriminogenních stimulech, reálných či potenciálních. Veřejnost tyto problémy vnímá. Může to stimulovat nárůst nespokojenosti a jeho účinky na chování lidí. Dosud ale přetrvává poměrně vysoká míra pozitivních očekávání, která může působit jako brzda případných asociálních reakcí na vnímané problémy.

Sekce 3 (4.41) Výuka sociologie na univerzitě – potřebujeme psát učebnice? moderuje: Helena Kubátová

Vysokoškolská učebnice jako poznaná nutnost – autorské výzvy a dilemata (na příkladu projektu učebnice Sociologie zdraví)

Michal Zvířotský, Pedagogická fakulta UK

Tvorba vysokoškolské učebnice pro obor aplikované sociologie se může v dnešní době jevit jako nadbytečná a nevděčná činnost, a to mj. vzhledem k velkému množství domácí i zahraniční literatury a dalších zdrojů. Příspěvek na příkladu proponované vysokoškolské učebnice Sociologie zdraví

pro studenty Učitelství výchovy ke zdraví ukazuje, jaké problémy a výzvy takový autorský počín obnáší a čím může být užitečný pro koncepci samotné výuky. Tvorba a následné využívání vysokoškolské učebnice může být mj. impulzem k nezbytné pedagogické reflexi vysokoškolské výuky, nástrojem k využívání inovativních didaktických postupů a v neposlední řadě příležitostí k zevrubné revizi samotných cílů výuky. Vysokoškolská učebnice se může také stát osobitým příspěvkem k popularizaci oboru a vstupní branou k jiným typům odborných textů. V době zásadních proměn charakteru vysokoškolské výuky se tyto možnosti jeví spíše jako nutná cesta k její kvalitě.

Výukový materiál v kontextu výuky sociálních a politických věd na VŠ humanitního a pedagogického typu

Martin Brabec, *Technická univerzita v Liberci*

Příspěvek se bude věnovat rozboru výuky na sociálních (sociologie) i politických věd (politologie, dějin politické myšlení a politická filosofie) na vysokých školách humanitního a pedagogického zaměření – a to především ve vztahu k používanému typu výukového materiálu a napětí ve vztahu pedagog-vědec versus pedagog-vyučující. Nejprve bude představen typ (masového) studenta daného oborového zaměření a následně bude v tomto kontextu představena i ideální podoba jeho výuky a především používaných učebnic. Součástí toho bude i podrobnější rozbor parametrů, které by měly dané učebnice naplňovat - ale velmi často je užívané tituly nesplňují. V této souvislosti bude také představeno navazující téma – zda tento neduh vyplnit tituly z domácí produkce nebo raději preferovat překlady. Toto téma bude nakonec nahlédnuto i v rámci problematiky vytížení pedagoga na vysokých školách požadavkem na vědeckou publikační činnost a tudíž přehlížením a nedoceněním jeho role jako autora učebnic.

Aktivní učení na univerzitě: s učebnicemi nebo bez?

Marta Kolářová, *Fakulta humanitních studií UK*

To, zda ve výuce využíváme učebnice či ne, nesouvisí jen s tím, zda existují, ale i s tím, jak učíme. K otázce, zda potřebujeme při výuce učebnice sociologie či jejích jednotlivých subdisciplín, vztahuje tento příspěvek způsob výuky. Rozdíl je v tom, zda je výuka frontální nebo se opírá o metody aktivního učení. Aktivní učení, na které se začíná klást důraz i v univerzitním prostředí, zahrnuje různé metody angažování studujících ve výuce, například „převrácenou třídu“, kooperativní učení, projektovou práci k promýšlení řešení aktuálních společenských problémů apod. Studující by z hlediska tohoto přístupu měli ve třídě více než jen poslouchat přednášku, měli by číst, psát, diskutovat, spolupracovat, analyzovat či hodnotit. Učebnice jim poskytuje oporu v teorii a sociologických konceptech, které pak mohou ve třídě jednotlivě či ve skupinové práci aplikovat na konkrétní problémy. Příspěvek se zaměří na situaci v sociologii sociálních hnutí, kde je poslední publikací učebnicového charakteru kniha Františka Znebejků *Sociální hnutí* z roku 1997, která byla významnou oporou studia, nicméně vzhledem k době svého vydání nereflektuje posledních téměř 30 let vývoje problematiky, včetně například fáze globalizovaných a digitálních hnutí.

Čtvrtek 10. 10. 2023

**9:00 – 11:00 (2.56) Umělá inteligence (AI) jako výzva, otázka, možnost
moderuje: Klára Rybenská**

Vliv umělé inteligence na metodologii sociologického výzkumu

Zuzana Talašová, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita

Cílem tohoto textu je analyzovat pokrok umělé inteligence (dále „AI“) ve vědě a jeho dopad na zkoumání metodologického a teoretického rámce společenských jevů. S rozvojem technologií a velkým množstvím dostupných dat se AI stává klíčovým nástrojem pro analýzu sociálních jevů. Tento text se zaměřuje na vliv AI na proměnu tradičních přístupů v sociologickém výzkumu, zejména ve sběru dat a jejich analýze. Dále diskutuje etické a metodologické výzvy spojené s používáním AI, zejména proto, že vývoj AI probíhá neustále a funguje na principu toho, co člověk definuje jako správné či špatné. Tyto aspekty jsou klíčové pro zajištění objektivních a transparentních výsledků, které mohou představovat přínos pro výzkumné metody. Cílem je poskytnout komplexní přehled o potenciálu AI v sociologii, zejména hlavní přínosy a rizika. Tento článek rovněž otevírá diskusi o budoucích metodologických inovacích a jejich dopadech na sociologickou teorii a praxi výzkumu.

AI a sociologie

Karel Hlaváček, Ostravská univerzita

Zamýšlený příspěvek načrtne několik motivů, které jsou spjaté s AI jako výzvou pro sociologii. AI bude chápána jako momentální kulminace ne-lidského aktérství (Latour), která vznáší otázky nad budoucností lidského aktérství, a to v tom smyslu, že představuje potenciální konec lidské schopnosti ovlivnit běh dějin. Sociologie přitom bude pochopena tak, že v sobě tendenci k takovému „konci dějin“ nese stejně jako společnost, již popisuje: vytlačování aktéra ve společnosti bude viděno jako korelativní k vytlačování subjektu ze sociologického poznání. Příspěvek tak zdůrazní dvě základní výzvy pro sociologii (1) pojmové zachycení vývoje, v němž ne-lidské hraje čím dál zásadnější roli a čím dál více se chová jako samostatný aktér (2) vnitřní představbu disciplíny tak, aby nekorelovala s tendencemi směřujícími ke „konci dějin“, tj. zejména rehabilitaci subjektu v procesu poznání.

Jak funguje a co vlastně umí generativní AI?

Jaroslav Horáček, Katedra aplikované matematiky, MFF UK

Světlem hýbe tzv. generativní AI (např. ChatGPT, Gemini). Pro mnohé lidi se tyto modely staly dokonce synonymem pro umělou inteligenci. A my společenští badatelé se oprávněně ptáme po společenských, etických a vědeckých implikacích. Rád bych se v tomto příspěvku navrátil k oboru, který jsem původně

vystudoval a dodnes přednáším na VŠ – umělé inteligenci. Často se totiž napříč obory setkávám s tím, že lidé mají od této technologie přehnaná očekávání, vnímají ji jako určitou formu magie či nástroj schopný zvládnout cokoli a nahradit kohokoli. Často se ukazují fascinující výstupy z AI, ale málo se hovoří o tom, jak taková AI vlastně funguje. Rád bych se proto v příspěvku pokusil názorně a srozumitelně vysvětlit, jak tyto modely pracují, a to bez zátěže technického formalismu. Pak totiž velmi jasně vyplývá, jaké jsou možnosti této konkrétní technologie, co nezvládá a především – jaké kladené otázky jsou vůči ní relevantní.

Umělá inteligence a riziko v přecenění

Karel Němeček, Fakulta sociálních studií MU

Příspěvek představuje teoreticky informované zamyšlení o třech premisách. Za první, AI nástroje ještě nedosáhly zevšednění. Jako takové podléhají jejich recepce (včetně sociálněvědních) tendencím stavět utopistické nebo apokalyptické narativy. Za druhé, ke střízlivější recepci dává smysl nahlížet tyto nástroje jako pokračování předchozích trendů – konkrétně jako manifestace hyper-moderní a hyper-konzumní sociální organizace. Za třetí, vědomě se přiklání k apokalyptickému pólu interpretace, nejzásadnější rizika AI nespočívají v tom, co nového nástroje přinášejí, ale v jejich přecenění při zapojení do sociálních procesů. Třetí premisu rozvrhnu na příkladech z nedávného dění: (1) intenzifikace samoúčelnosti vědeckého publikování, (2) odtržení výzkumů od toků empirické reality (příklad start-upu Lakmoos), (3) zrychlení a zintenzivnění odcizujících racionalizovaných systémů ve smyslu Baumanovy *Modernita a holokaust* (používání systému Levander IDF k určení cílů v Gaze).

O čem píší čeští sociologové? 15 let Českého sociologického časopisu očima jazykových modelů

Aleš Vomáčka, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova

Analýza nestrukturovaných dat – tedy textu, obrazu a zvukových záznamů – představuje časově velmi náročnou činnost. Není proto překvapením, že se tento typ dat v sociologii zpracovává pouze v malém množství, za pomoci ručního kvalitativního kódování. Jak si ale poradit s nestrukturovanými daty, která jsou příliš objemná pro ruční zpracování? Nedávný vývoj v oblasti jazykových modelů přinesl naštěstí nové nástroje pro analýzu objemných nestrukturovaných dat. Velké jazykové modely je možné využít pro strojovou klasifikaci dokumentů a obrazů na základě témat, sémantickou analýzu a řadu dalších úkonů. Tento příspěvek představí příklad užití těchto modelů pro analýzu abstraktů Českého sociologického časopisu od roku 2009 po současnost. Ukážeme si, o jakých tématech sociologové a socioložky psali, které témata jsou nejpopulárnější a zda se popularita témat liší podle pohlaví.

14:00 – 16:00 (2.56) Výuka sociologie na univerzitě – potřebujeme (psát) učebnice? moderuje: Marta Kolářová

K čemu je/má být bakalářská sociologie?

Roman Vido, Filozofická fakulta OU

Bakalářský studijní program Sociologie představuje klíčový nástroj pro udržování „sociologické paměti“ ve společnosti a mezigenerační reprodukci sociologického vědění. Právě jeho prostřednictvím se lidé většinou poprvé se sociologickou disciplínou intenzivněji setkávají a činí si představu o tom, co sociologie je a k čemu (jim) v životě může být. A právě zde se kolikrát rozhoduje o tom, zdali i do budoucna bude mít sociologie dostatek „lidských zdrojů“ pro další rozvoj, anebo se postupně dostane na okraj společenského zájmu – s patřičným dopadem na možnost společnost ovlivňovat. Předložený příspěvek se bude zabývat otázkou podoby současných (prezenčních) bakalářských studijních programů na českých univerzitách a jejich oficiální tváří reprezentovanou profilem absolventa a skladbou studijních plánů. Bude si všímat způsobu, jakým řeší rozpor mezi požadavky trhu práce a (mnohých) uchazečů na „praktickou využitelnost“ a požadavky této akademické disciplíny samotné a relevantních institucí (MŠMT, NAÚ).

Co a proč chceme, aby četli? Studijní opory, učebnice a současná výuka vysokoškolské sociologie

Ondřej Špaček, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy

Potřebnost, roli a povahu studijních opor – a tedy i učebnic – nelze řešit bez zohlednění neustálých změn v podobě vysokého školství - od demokratizaci, přes internacionalizaci až po rozmach digitálních nástrojů. Tyto proměny poskytují mnoho barvitých kontextů, do kterých je nutné přemýšlení o „psaní učebních textů“ zasazovat. S vědomím tohoto bych tak chtěl v příspěvku diskutovat otázky jako: jakou povahu vlastně mají texty, které chceme pro výuku? V jaké míře mohou učebnice být autoritativní oporou struktury našich kurzů? Jaké učebnice může relativně malý český „trh“ vlastně uživit? A jak moc mohou být učebnice nástrojem myšlenkové setrvačnosti? V příspěvku budu vycházet ze zkušeností z výuky základních sociologických kurzů i kurzů výzkumných metod, z diskuzí, které s kolegyněmi a kolegy neustále vedeme o povaze výuky, studijních programů i zkoušení, ale i ze spolueditorství a psaní metodologické učebnice Metody výzkumu ve společenských vědách. Podkladem pro diskuzi bude i drobné sylabové mapování toho, jak se sociologie na českých vysokých školách učí.

O ne/potřebnosti učebnic v interdisciplinárních oblastech jako je např. environmentální sociologie nebo human-animal studies

Dušan Janák, Univerzita Komenského v Bratislavě, Mendelova univerzita v Brně

Příspěvek do panelu o sociologických učebnicích se zaměřuje na dvě oblasti. V první části příspěvku se zaměřuje na názor autora na NE/potřebnost učebnic v sociologii obecně. Ve druhé části příspěvku na problematiku učebních textů v hraničních a interdisciplinárních oblastech, kde neexistuje většinou

ustálená struktura systematiky poznatků. Odpověď na otázku o ne/potřebnosti učebnic se odvíjí od toho, pro koho a k čemu je učebnice určena. Obecně se autor příspěvku přiklání k tomu, že učebnice jsou sice potřebné, ale z hlediska akademického vykazování a podnikání jsou z hlediska poměru cena: výkon dost nevýhodným artiklem. V podoblastech, které se teprve utváří, resp. jsou tematicky, teoreticky i metodologicky pestrobarevné a multioborové, dochází k obtížím s použitelností učebnic jinak profilovaných autorů. V řadě disciplín existují také oblasti, ve kterých je problém s převzetím zahraničních učebních textů. Uvedené problémy lze ilustrovat na konkrétních příkladech z environmentální sociologie a human-animal studies, kde autor absenci vhodných učebních textů pociťuje ve své výuce nejpalčivěji.

Excelentní výuka v časech masového terciárního vzdělávání?

Helena Kubátová, *Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie FF UP*

Cílem příspěvku je podělit se o mnohaleté zkušenosti s výukou dějin sociologických teorií (a možná i metodologie sociologie). V příspěvku si kladu čtyři otázky: 1. Proč učit dějiny sociologických teorií? Potřebují studenti znát sociologické klasiky? 2. Jak učit dějiny sociologických teorií (aby to bylo motivující a dobrodružné)? 3. Je užitečné psát učebnice dějin sociologických teorií? A jak by takové učebnice měly/mohly vypadat? 4. Musí/mají studenti číst odborné texty? A jak studenty naučit je číst? Příspěvek je zarámován do tří kontextů: 1. Od elitního přes masové k univerzálnímu terciárnímu vzdělávání v Česku: proměna očekávání studentů, proměna role učitele, proměna cílů vzdělávání. 2. Učitel sociologie na univerzitě v oblasti pedagogických kompetencí jako autodidakt. 3. Akademikova perspektiva v ekonomické realitě žebrácké hole: platové podmínky akademiků.

Pátek 11. 10. 2024

9.00 – 11.00 (2.56) Jednání v plénu, moderuje: Dan Ryšavý

Digitální náboženství: proměny sociálních praktik českých uživatelů hybridních médií

Renáta Sedláková, *CMTF UP*

Internet a nové komunikační technologie proměnily proces konzumace a produkce médií, umožnily nové formy zapojení a posílení postavení mediálních uživatelů. Hybridní média a sociální sítě poskytly uživatelům nejen platformy pro diskusi o významu, vyjadřování názorů, sdílení zájmů, komentářů, ale také prostor, kde mohou pociťovat sounáležitost a rozvíjet sociální identitu založenou na členství v komunitě. Nové formy online sociálních interakcí vstoupily i do oblasti spirituality a religiozity, čímž odstartovala éra digitálního náboženství. Nejen stoupenci, ale i církevní autority a duchovní guruové dnes komunikují online. Zatímco některé náboženské komunity fungují jako offline společenství, jiné existují výhradně online a jejich členové se (možná) nikdy tváří v tvář nesetkají. (Campbell, 2012; Campbell & Vitullo, 2016; Campbell & Evolvi, 2020). Jaká jsou specifika religiozity a spirituality uživatelů digitálních a hybridních médií? Jak hybridizace a platformizace médií proměňují náboženské praktiky

v každodenním životě? Jaké je rozšíření digitálního náboženství v české populaci, která je v posledních letech považována za značně sekularizovanou? A mohou nové formy online náboženství zvýšit spiritualitu a religiozitu české populace? Příspěvek představí aktuální data z pilotního online dotazníkového reprezentativního šetření populace ČR.

Srovnatelnost subjektivního statusu v mezinárodních výzkumech – problematika jednopoložkových otázek v sociálně stratifikačním výzkumu

Petra Raudenská, Sociologický ústav AV ČR

Měření objektivního a subjektivního sociálního statusu jsou jedněmi z nejčastěji využívaných instrumentů v sociálně stratifikačním výzkumu. Zatímco mnohokrát již byla testována mezinárodní srovnatelnost různých aspektů objektivního sociálního statusu, malá pozornost byla do teď věnována subjektivnímu statusu a jeho měření. Cílem tohoto příspěvku je představit tři nejčastěji využívané otázky k měření subjektivního statusu, vysvětlit koncept přibližné ekvivalence položek a ukázat test jejich srovnatelnosti napříč širokým množstvím zemí. K metodologické analýze těchto otázek byla využita mezinárodní data z let 1995 až 2019. K testování bylo použito Bayesovské modelování. Posluchači se dozví, v jakých zemích a výzkumech jsou konkrétní položky nesrovnatelné a co v tomto případě dělat v rámci vlastní analýzy. V závěrečné diskuzi se dotkneme toho, jaké položky sociálního statusu zařazovat do dotazníků a přednosti využití několika-položkové škály v sociálním výzkumu.

Srovnání kvality dat z „pravděpodobnostního“ a nepravděpodobnostního vzorku: Příklad českého výzkumu „GGP-Současná česká rodina“

Martin Kreidl, Alžběta Luďmová, FSS MU

Klasické metody sběru sociologických dat pomocí dotazníkových šetření z náhodně vybraných vzorků populace čelí čím dál větším obtížím, k nimž patří klesající návratnost, (potenciálně) klesající reprezentativita a rostoucí cena. Jedním ze způsobů, jak na tyto obtíže reagovat, je využívání dat z nepravděpodobnostních (opt-in) panelů. V tomto příspěvku na základě dat ze šetření „GGP-Současná česká rodina“ (z let 2020-2022) srovnáváme kvalitu dat získaných tradičním způsobem (pravděpodobnostní vzorek získaný náhodným výběrem adresních bodů a vytáčením náhodných mobilních telefonních čísel, N=5583) a dat získaných z pilotní studie stejného výzkumu, která se uskutečnila na opt-in panelu agentury SCaC (N=1313). Pomocí popisných statistik ukazujeme, že u řady proměnných mají proměnné stejnou distribuci a oba vzorky jsou nerozlišitelné. Podobně pomocí mnohorozměrných metod ukazujeme, že (při kontrole dalších proměnných) je efekt typu vzorku na závisle proměnnou často zanedbatelný. Pro řadu účelů lze vzorky efektivně spojovat. Před každou analýzou je však třeba konkrétní proměnné pečlivě prozkoumat a efekt vzorku vyloučit. Pro budoucí výzkum je vždy vhodné počítat i s možností sběru dat v opt-in nepravděpodobnostních panelech.

Vliv strategií sladování pracovního a soukromého života na rozhodování rodičů o povinném očkování

Jaroslava Hasmanová Mahánková, ISS FSV UK

Česká republika představuje zemi s povinným systémem očkování dětí. Dítě mladší pěti let, které neabsolvovalo některé z povinného očkování, nemůže být přijato do předškolního zařízení. Příspěvek se zabývá dopadem tohoto opatření na rozhodovací procesy rodičů, interakce se zdravotníky a politiky organizací sdružujících rodiče kritické k očkování. Analýza vychází z 30 hloubkových rozhovorů s váhavými rodiči (všichni úmyslně odložili nebo odmítli alespoň jedno z povinných očkování), 19 hloubkových rozhovorů se zdravotníky a 60 hodin pozorování ve třech různých pediatrických ordinacích při konzultaci ohledně očkování. V příspěvku analyzuji konkrétní dopady nepřímých sankcí, které jsou součástí politiky povinného očkování, na interakce rodičů váhajících s očkováním se zdravotníky, jejich rozhodovací strategie a veřejné diskurzy týkající se očkování. Příspěvek pojednává o dopadu opatření týkajících se povinného očkování v kontextu rodinné politiky v ČR (dostupnost předškolních zařízení, genderová dělba práce a společenská očekávání ohledně délky rodičovské dovolené). Ukazuje přitom, jakým způsobem se otázky sladování osobního a pracovního života (a s nimi spojená společenská očekávání ohledně organizací péče) stávají důležitým rámcem rozhodování rodičů ohledně očkování, interakcí se zdravotníky i diskurzivních strategií rodičovských organizací zaměřených na kritiku očkování.

Výzkumná dilemata při využití videonahrávek pro zachycení každodenních praktik zranitelné populace

Martina Němcová, Fakulta sociálních studií MU

Vizuální metody, jako je natáčení videí, představují jedinečný nástroj pro zachycení komplexních sociálních jevů a dynamiky v reálném čase. V právě probíhajícím výzkumu s názvem „Význam jídla ve stáří“ jsme použili videozáznamy k dokumentaci stravování klientů domovů pro seniory. Výzkum se snaží hlouběji porozumět každodenním praktikám a interakcím, které ovlivňují kvalitu stravování starších dospělých v těchto zařízeních. Prezentace se bude zabývat metodologickými výzvami a etickými otázkami spojenými s používáním vizuálních metod ve výzkumu zranitelných populací, včetně zajištění souhlasu a ochrany soukromí účastníků. Zaměří se také na reakce klientů a personálu na toto natáčení. V neposlední řadě popíše proces rozhodování o tom, co a jak často natáčet, o způsobu analýzy a výběru vhodných nástrojů pro tuto analýzu.

11:30 – 13:30 Jednání v sekcích

Sekce 4 (2.56) moderuje: Eva Dohnalová

Mapování symbolického prostoru v českém vědeckém poli

Radim Hladík, Filosofický ústav AV ČR

Relativní autonomii poznání vůči jeho producentům, postulovanou Eliasem (1972) jako ústřední výzva pro sociologii vědy, lze teoreticky uchopit prostřednictvím duality sociálního a symbolického prostoru vědeckého pole (Bourdieu 1975). Současné pokroky ve zpracování textových dat umožňují symbolický prostor vědy mapovat. Příspěvek s využitím dat z IS VaVal představí nový přístup ke konstrukci epistemologického souřadnicového systému ze souboru informací o obsahu publikací a jejich oborové klasifikaci. Korpus odborných abstraktů díky tematickému modelování redukuje na "oborovou matici" (Kuhn 1970) témat, jejíž strukturu analyzujeme metodou hlavních komponent. Získáváme tak tři osy, z nichž polaritu prvních dvou lze interpretovat jako opozici mezi kulturou a přírodou a mezi živým a neživým světem, zatímco třetí osa zachycuje míru metodologické autonomie při konstrukci objektu výzkumu. Na základě pozic jednotlivých badatelů následně sledujeme vztahy mezi sociálním a symbolickým prostorem.

Nové čtení Giddensovy sociologie: K tématu současného hedonismu

Vít Horák, FF OU

V příspěvku budu na příkladu teze o současném hedonismu prezentovat svou novou interpretaci Giddensovy sociologie. Jako výchozí bod mi budou sloužit častá prohlášení či diagnózy o současné společnosti jako tekuté, narcistní, individualizované či orientované na okamžitý požitek. Nechci s těmito soudy polemizovat jako spíš je vsadit do jiného kontextu. Orientaci na požitky nevnímám jako projev individuálního sobectví jako spíš nové podmínky či nový „jazyk“, prostřednictvím něž je člověk schopen se v rámci současného řádu uplatnit. Hedonismus je tedy svého druhu práci, kterou musí člověk vynaložit, aby byl pro ostatní srozumitelný a ocenitelný.

Kulturní a kreativní odvětví v centru pozornosti sociologického výzkumu

Miroslav Joukl a Lucie Vítková, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové

Důležitou úlohou sociologie na regionální univerzitě je spolupráce s místními orgány a organizacemi. Budou představeny poznatky z aplikovaných výzkumů realizovaných katedrou sociologie FF UHK pro odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu Krajského úřadu Královéhradeckého kraje. Příspěvek je zaměřen na zkušenosti s poptávkou veřejné správy analyzovat stav a možné perspektivy rozvoje kulturních a kreativních odvětví a význam těchto odvětví očima vybraných aktérů. Hlavním

tématem dvou terénních výzkumů s využitím kvalitativní metodologie byl vztah charakteru festivalu a lokality, ve které se koná (Cirk-UFF 2023, Vamberecká krajka 2024). Příspěvek zároveň těží z dalších zkušeností spojených s mapováním kulturní infrastruktury v Královéhradeckém kraji a (lokálních) podmínek pro rozvoj kulturních a kreativních ekonomických subjektů.

Potenciál sportu jako nástroje sociální koheze: Fotbal pro rozvoj na Olomoucku

Arnošt Svoboda, FTK UP a **Simona Šafaříková**, PŘF UP

Příspěvek prezentuje případovou studii projektu Fotbal pro rozvoj (FpR) v Olomouckém kraji. Studie je součástí výzkumných a vzdělávacích aktivit zaměřených na téma rozvojového potenciálu sportu (Sport pro rozvoj a mír/Sport for Development and Peace) a jeho pozitivního působení na sociální kohezi ve společnosti. Studie využívá konceptu sociální koheze a jeho různých dimenzí k teoretickému zarámování dat získaných formou focus groups, pozorování a skupinových diskusí s osobami zainteresovanými v programu FpR realizovaném organizací Fair Play Point na Olomoucku. Analyzuje názory účastníků na možnosti programu v oblasti podpory sociální koheze a jejich subjektivní konstrukci tohoto konceptu a jeho jednotlivých složek. Názory účastníků studie jsou následně dány do kontextu cílů programu a porovnány s dostupnými daty k pojetí sociální koheze v České republice. Výstupy studie jsou dílčím příspěvkem k evaluaci aktivit programu FpR a zároveň rozvíjejí teorii sociální koheze.

Vzdělání, věda a výzkum pod technokratickým a ideologickým prizmatem: Pohled optikou koncepcí ÚV KSČ v normalizačním dvacetiletí

Jan Slavíček, Sociologický ústav AV ČR

Příspěvek analyzuje proměny koncepcí vzdělávání, vědy a výzkumu, jak byly reflektovány, resp. stanovovány ÚV KSČ v letech 1969–1989, a jak byly dochovány v příslušných fondech archivu ÚV KSČ. Tyto koncepce jsou následně komparovány s realitou „tvrdých“ statistických dat, která jsou (někdy však pouze v omezeném množství) k dispozici. Na základě instrumentária metod hospodářských a sociálních dějin cílí příspěvek k zodpovězení následujících otázek: 1. Nakolik byly tyto koncepce vágní či naopak podrobné? 2. Převažovalo v nich hledisko technokratické či naopak ideologické? 3. Nakolik byly tyto koncepce v souladu s realitou normalizačního Československa? 4. Jaké změny reflektují „tvrdá“ data a odpovídají tyto změny alespoň rámcově stanovovaným cílům?

Sekce 5 (3.33) moderuje: Dana Sýkorová

Český kánon a rebelující sociologie: Učebnice jako nástroj (re)konstrukce disciplíny

Tereza Trojanová, ISS FSV UK

Měli bychom psát česky o české sociologii a tvořit tak národní sociologické podhoubí, nebo musíme přehodnotit, jak (a jakou) sociologii studujícím prezentujeme? Publikace učebnic byla důležitou součástí institucionalizace sociologie ve 20. století, kdy se upevňovala „klasická“ sociologická teorie do podoby tzv. kánonu. V současnosti sílí de-koloniální přístupy, které poukazují na systémové vylučování určitých perspektiv z kánonu, který je převážně „bílý, mužský a eurocentrický“. Příspěvek se pomocí těchto přístupů a osobních zkušeností s „dekolonizací kurikula“ v britské sociologii zamýšlí nad možnostmi a překážkami psaní české sociologie v kontextu anglo-centrické a neoliberální akademické praxe. Dotýká se klíčových otázek ohledně podstaty sociologie a nabízí kritickou reflexi příběhu, který o sociologii vyprávíme. Převyprávění je pak formou rebelství a hledání sebe sama, které může být atraktivní cestou pro nastupující generace studujících.

Using the Sociology of Identity for Effective Unemployment Counseling

Dawn R. Norris, Ph.D., OU Ostrava, Katedra sociologie

Discussions about the effects of unemployment typically focus on economic strain, but neglect identity. However, in some countries (including the United States), jobs can be central to identity. Therefore, losing a job can threaten identity which can, in turn, harm mental health. I describe three identity mismatches (feedback; time; and status) that may harm unemployed people's mental health. I also present two identity-based coping strategies (shifting and sustaining) that people use to manage distress caused by identity mismatches. I then illustrate how a sociologically informed identity-based counseling approach can help clients, using the example of RecoveryWorks, an organization that assists unemployed people who are also recovering from addiction. Finally, I discuss challenges that may arise when using an identity-based counseling approach and present ways to manage those challenges.

The decline of a professional career and values and needs satisfied by work. Comparative analysis of retired Polish and Czech employees

Urszula Swadźba, Institute of Sociology, University of Silesia, Katowice

The aim of the presentation will be to present the value of work and the needs that work satisfies retired employees. First, the theoretical concept of the research will be presented. An important role in analyzing the system of values, including the value of work, is the theory of Ronald Inglehart. The empirical analysis was based on the results of research conducted in April – June 2019 in the Czech Republic (Ostrava), Poland (in Katowice). The aim of the research was to investigate the life and professional strategies of the 55–65 generation in large cities. In Poland 169 interviews were

conducted and 152 in the Czech Republic. Among the respondents, retirees who are still working were analyzed. Research on the value of work begins most often by asking about the place of work in the value system of the respondents. In research also, we distinguished three factors that may be satisfied by the current job. In a synthetic way the needs met by work for retired Polish and Czech employees will be presented.

Identita manažerů sexuální práce

Kateřina Šteklová, University of Southampton

Studie zkoumá profesní identitu manažerů legální sexuální práce, zaměřuje se na dynamiku jejich rolí a strategie, které při výkonu svého povolání využívají. Vzhledem k nedostatku výzkumů na toto téma se studie snaží zaplnit mezeru v současné literatuře a nabídnout vhled do této opomíjené části sex byznysu. Byla využita interpretativní fenomenologická analýza (IPA) založená na polymorfním přístupu k sexuální práci. Participantů bylo šest, manažerek (vykonávající toto povolání 3-26 let) z legálních erotických klubů a agentur v Nevadě, USA a Nového Zélandu. Práce zachycuje rozdílné zkušenosti a dynamiku profesní identity manažerů. Byly identifikovány čtyři vrstvy identity: zaměstnanec a podnikatel jako každý jiný, autentický leader, hrdý člen sexuální komunity a bojovník za posílení jejich pracovního statusu. Studie odhaluje, že manažerky používají specifický typ leadershipu, který vyplývá z povahy celého odvětví. U manažerek se také vyskytuje silná sdílená identita s odvětvím, skrz kterou získávají význam své práce.

Zdraví a postoje k principům distribuční spravedlnosti

Ivan Petrušek a Aleš Kudrnáč, Sociologický ústav AV ČR

Tento článek zkoumá vliv zdraví na postoje ke třem principům distribuční spravedlnosti. Předpokládáme, že subjektivní zdraví, akutní zdravotní problémy a chronické nemoci ovlivňují postoje k principům rovnosti, zásluhovosti (*equity*) a potřebnosti. K vysvětlení změn v těchto postojích u jedinců v čase, a zároveň k vysvětlení rozdílů mezi jedinci v zastávaných postojích využíváme data ze čtyř vln Českého panelového šetření domácností (2015-2020). Výsledky ukazují, že nárůst fyzické bolesti, deprese a chronických nemocí u jedinců v čase koreluje s větší podporou principu potřebnosti. Zároveň jedinci s chronickými nemocemi, depresí, fyzickou bolestí a horším subjektivním zdravím obecně projevují pozitivnější postoje k principu potřebnosti. Výsledky dále indikují, že horší subjektivní zdraví je spojeno s egalitářskými postoji, a změny subjektivního zdraví korelují se změnami egalitářských postojů. Postoje k zásluhovosti nejsou ovlivněny zdravím.

Sekce 6 (4.41) moderuje: Veronika Gigalová

Gender a komunální politika na venkově: veřejný muž a soukromá žena

Kristýna Hájková, Katedra sociologie FF UHK

Příspěvek popisuje roli žen v komunální politice na slovenské vesnici a vychází z etnografického kvalitativního výzkumu. Prostor komunální politiky byl v tomto výzkumném terénu rámován jako veřejná sféra, která náleží mužům, zatímco ženám byla přisuzována domácí role. Příspěvek popisuje neformální pravidla, která k tomu rozdělení sfér na veřejnou a soukromou přispívala a také strategie aktérů a akterek, jak se v takovém prostředí prosadit a co nejlépe zastupovat vlastní zájmy. Kromě vlivu genderu na komunální politiku příspěvek intersekcionální perspektivou reflektuje další kategorie, které zapojení žen do komunální politiky ovlivňovaly, a to zejména etnicitu a věk.

Kdy bude mít Olomouc první primátorku?

Dan Ryšavý, Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie FF UP

Olomouc, Ostrava a Plzeň jsou tři z desíti největších měst České republiky, která se doposud nedočkala primátorky. V minulém volebním období k nim patřily také České Budějovice a Hradec Králové. V případě Ostravy a Plzně však ženy vedly či vedou nejeden z městských obvodů. Olomouc je „unikátní“ i v tom, že ani jedné z osmi dosavadních „profesionálních“ političek se nepodařilo uvolněnou funkci obhájit a vykonávat ve dvou po sobě jdoucích obdobích. Pokud se už ženy objevily v radě města opakovaně, pak šlo vždy o sestupnou dráhu z pozice náměstkyně na pozici řadové radní. Podle všeho nemají ženy na olomoucké radnici „na růžích ustláno“. Lze to nějak vysvětlit či popsat podmínky, za jakých by se dala očekávat možná změna? Jak vypadají politické kariéry žen ve velkých městech Česka? To jsou otázky pro případovou studii mířící na téma, které stálo doposud mimo pozornost politologů či sociologů.

Kdy znevýhodňují voliči ženské kandidátky? Analýza preferenčního hlasování ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2021

Michael Weiss ISS FSV UK, Aleš Kudrnáč a Ivan Petružšek, Sociologický ústav AV ČR

Dosavadní sociologický a politologický výzkum zabývající se otázkou vlivu preferenčního hlasování na zvolení žen do parlamentů přinesl rozporuplné výsledky jak v zahraničím, tak v českém prostoru. Navzdory některým studiím přisuzujícím ženám výhody v rámci preferenčního hlasování, jsou ženy v české politice oproti mužům podrepresentovány jak v míře nominací na kandidátní listiny, tak v míře zvolení do úřadu. Tento příspěvek pomocí dat z panelového šetření na reprezentativním vzorku voličů zkoumá příčiny (ne)udělování preferenčních hlasů ženám na úrovni individuálního respondenta. V návaznosti na předchozí výzkum zkoumající vliv zájmu o politiku a vliv ideologie je zjišťováno, nejen do jaké míry tyto proměnné ovlivňují udělování preferenčních hlasů ženám, a tím i jejich možnosti

získání poslaneckého mandátu, ale i jaký vliv má na preferenční hlasování zájem o politiku v kombinaci s ideologií. Za tímto účelem je využito hierarchických multinominálních modelů.

„Mám špatný pocit, že jsem opustila Ukrajinu a přišla sem. Že jsem utekla...“ Zkušenosti ukrajinských žen v prvních týdnech v cizí zemi.

Alina Cogiel a Nicole Horáková, Katedra sociologie OU

Nedobrovolná migrace se dotýká životů přes sta miliónů lidí na celém světě. V návaznosti na ruskou agresi vůči sousední Ukrajině v únoru 2022, začal v Evropě největší migrační pohyb od druhé světové války. Podle Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) opustilo od začátku války Ukrajinu přibližně 6 milionů lidí. Během prvních šesti měsíců po začátku války hledalo v České republice ochranu přibližně 400 000 Ukrajinců, přičemž asi 80 % těchto uprchlíků tvořily ženy a děti. Za těmito čísly se skrývají individuální osudy: ztráta domova, válečné zkušenosti, více či méně plánovaný a organizovaný útěk, a příchod do nového, neznámého prostředí. V příspěvku analyzujeme zkušenosti osmi ukrajinských uprchlic, se kterými jsme krátce po jejich příjezdu do Ostravy realizovali polostukturované rozhovory. Studie nabízí vhled do migračních témat – rozhodnutí o útěku z domova, překročení hranice každodenních zkušeností, vnímání cizího prostředí a reflexe role cizince.

Vzdělávají se Češi po celý život? Demokratizace nebo přetrvávání nerovností?

Jan Kalenda, Centrum výzkumu, Fakulta Humanitních studií, UTB ve Zlíně

Zapojování se do organizovaného učení a aktivit zaměřených na rozvoj dovedností představuje i nadále jednu z hlavních strategií Evropské komise v případě rozvoje lidského kapitálu. Její důležitost stoupá zejména díky působení disruptivní technologické změny v podobě zavádění nových forem digitalizace, zasahujících trh práce a vedoucích k nezbytnosti osvojování si nových dovedností jako kompenzačního mechanismu. Celoživotní učení se v důsledku toho stává jedním z klíčových nástrojů, jimiž jedinci čelí sociálním *rizikům* v pozdně moderní společnosti. V souvislosti s tím zůstává stěžejní sociologickou otázkou, nakolik je používání tohoto kompenzačního mechanismu ve společnosti rozšířeno a nakolik v něm panují různé formy tradičních sociálních nerovností (např. třídní, vzdělanostní, věkové). Ačkoliv daná problematika byla předmětem četného mezinárodního zkoumání, většina dosavadního výzkumu se zaměřovala na měření účasti v celoživotním učení a nerovností v jednotlivých časových bodech. Tento příspěvek přinese odlišný pohled. Ukáže genezi toho, jak se Češi (dospělí ve věku 25 až 64 let) zapojovali do post-formálního vzdělávání v posledních dvou dekadách a zodpoví na otázku, zdali lze v tomto kontextu vysledovat tendence k demokratizaci účasti nebo přetrvávání nerovností. Pro tento účel příspěvek prezentuje výsledky sekundární analýzy dat z mezinárodního šetření Adult Education Survey za Českou republiku z let 2011, 2016 a 2022 (n = 25 405). Výsledky analýz ukazují, že účast v celoživotním učení v poslední dekádě stagnuje a více jak polovina populace se pravidelně každoročně organizovaně neučí. Za pomoci využití multinominální logistické regrese (MLR) pak příspěvek demonstruje, že i když lze v současnosti stále vysledovat významné nerovnosti na základě nejvyššího dosaženého vzdělání, postavení na trhu práce (ekonomické aktivity), věku

a třídního postavení, nerovnosti od roku 2011 slábnou. V roce 2022 byly nejnižší za sledované období. Díky tomu se zapojení do celoživotního učení postupně demokratizuje.

14:30 – 16:30 Jednání v sekcích

Sekce 7 (2.56) moderuje: Helena Kubátová

Dopad afektivní polarizace na osobní a sociální well-being

Michaela Prokeš a Aleš Kudrnáč, ISS FSV UK

Stoupající vlna negativity a polarizace v politice se stala významným zdrojem úzkostí, poruch spánku, a dokonce také sebevražedných myšlenek. Uprostřed celosvětové krize duševního zdraví tyto politické rozpory situaci ještě zhoršují a zdůrazňují naléhavou potřebu pochopit dalekosáhlé dopady politické polarizace na duševní pohodu. Zkoumáním toho, jak politické rozdělení prostupuje každodenním životem a přispívá k problémům v oblasti duševního zdraví, se snažíme odhalit základní mechanismy, které ovlivňují sociální soudržnost a společenskou odolnost. Toto zkoumání je klíčové pro vývoj strategií, které zmírňují nepříznivé dopady politické polarizace na well-being jednotlivců i společnosti jako celku. Analýzou reprezentativního vzorku z 5. vlny českého panelového šetření domácností (CHPS) se výzkum snaží přispět k porozumění vztahu mezi afektivní polarizací a osobním i společenským well-beingem.

Diskursy spojené se stigmatizací v rámci české politiky péče o duševní zdraví

Miroslava Janoušková, 3. lékařská fakulta Univerzity Karlovy

V posledních deseti letech se pohnuly ledy české politiky péče o duševní zdraví a byl postupně představen strategický dokument i akční plán v této oblasti. V mezidobí došlo k implementaci několika pilotních projektů. Stigmatizace se jeví jako průřezový element v rámci péče o duševní zdraví. Je to jedna ze zásadních překážek vyhledání a poskytování péče, ale i zapojování a postavení uživatelů a kvality jejich života ve společnosti. Tato studie se zaměřuje na kritické zkoumání českých politických dokumentů v kontextu mezinárodních politik péče o duševní zdraví. Podíváme-li se na dané téma z pohledu analýzy diskursů, to, jak jsou problémy v dané politice reprezentovány, ovlivňuje utváření subjektů (v tomto případě lidí s duševním onemocněním) a explicitně či implicitně i řešení těchto problémů a vede k re/produkci odlišných diskursů. Analytický rámec výzkumu je založen na přístupu vyvinutém C. Bacchi: „What’s the Problem Represented to be?“.

Medicínský diskurz a menstrující těla

***Petra Poncarová**, Katedra sociologie, Filozofická fakulta UK*

Způsob, jakým dnes v západních společnostech mluvíme o menstruaci, je silně ovlivněn a konstruován profesionálními lékaři a lékařkami. Západní medicínské vědění je založeno na předpokladu, že mužská fyziologie je normativní, a proto jsou ženská těla náchylná k procesu medikalizace. Medicínský diskurz je tak klíčovým faktorem při konstrukci obrazu ženy, která existuje kolem svých reprodukčních orgánů. Ve svém výzkumu se zaměřuji na analýzu odborného lékařského diskurzu týkajícího se menstruace a menstrujících těl ve vybraných článcích českých lékařských časopisů a dalších zdrojích, které zprostředkovávají komunikaci mezi odborníky a laickou veřejností. Pomocí kritické diskurzivní analýzy představím nejen historický posun v odborném vědění zabývajícím se problematikou reprodukčního zdraví žen a způsob, jakým odborníci toto vědění komunikují, ale také to, jak je s menstruační diskurzem operováno v českém prostředí v rámci lékařské komunikace a expertní ideologie.

A jak je to uprostřed? Výsledky testu morální kompetence studentů medicíny ve 3. ročníku studia

Kateřina Ivanová¹, Martin Zielina², Lubica Juríčková¹, Jana Bauerová^{1 3}, Jaromír Škoda^{1 2}, ¹Ústav veřejného zdravotnictví, Lékařská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, ²Ústav lékařské etiky a humanitních základů medicíny, 2. LF UK v Praze, ³Ústav teorie a praxe ošetrovatelství 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Morální kompetence je schopnost řešit problémy a konflikty na základě morálních principů, a to prostřednictvím uvažování a diskuse, bez použití násilí a lsti nebo podřízení se autoritě. Podle Linda je možno morální kompetenci učit a měřit. Navrhl Moral Competence Test (MCT), který se skládal z dvou morálních dilemat (dělníka a lékaře), výsledky měřil pomocí C skóre konzistence morálního uvažování. Zielina et. al (2023) srovnával morální kompetenci mezi studenty 1. a 5. ročníku medicíny a dospěl k zjištění jako Lind (2019), že morální kompetence v průběhu studia medicíny stagnuje až klesá na rozdíl od studentů jiných oborů. Respondenty této studie byli studenti 3. ročníku studijního programu medicíny v roce 2022 (n=198) a 2023 (n=188). Komparací dat se bylo zjišťováno, zda jsou výsledky MCT střední, či jiné hodnoty než na začátku a konci studia. Studenti byli seznámeni s cíli projektu, způsobem vyplňování MCT a byli ujištěni o anonymizaci dat a dobrovolné účasti na výzkumu. Příspěvek byl podpořen projektem TaČR, Program ÉTA, „Zvyšování morální kompetence v medicíně“, reg. č. TL05000114.

Sekce 8 (3.33) moderuje: Miroslav Dopita

Queer truchlení starších dospělých: Jaká je situace v Česku?

Světлана Nedvědová, *Katedra sociologie, FSS, MU*

Ztráta blízké osoby může v životě jedince způsobit zlom, s nímž se jen těžko vyrovnává. Situace se může stát o to náročnější, vstoupí-li na scénu interseksionalita v podobě genderu, sexuality, a věku. V příspěvku představím předběžná zjištění z mého disertačního výzkumu zaměřujícího se na ztrátu blízké osoby u queer starších dospělých. Pracuji jednak s konceptem životního zlomu (*biographical disruption*), jednak s konceptem sociálně neuznaného žalu (*disenfranchised grief*), přičemž mezi dalšími vynořujícími se a propojujícími tématy je kromě truchlení také zdraví a péče. Na základě více než deseti hloubkových rozhovorů ilustruji nejen zkušenosti pozůstalých, ale také přístup institucí jako jsou pečovatelské služby, pohřební služby, nemocnice a další. Cílem mého příspěvku je nabídnout odpověď na otázku v názvu; jaká je situace queer truchlících v České republice.

Vliv rodinného prostředí na jazykově-kognitivní dovednosti a aspirace žáků druhého stupně základních škol v ČR a SR

Ivan Chorvát, *Filozofická fakulta UMB*, **Jiří Šafr**, **Magda Gorčíková**, **Martin Vávra**, *Filozofická fakulta UK, Sociologický ústav AV*

Příspěvek se zaměřuje na rozdíly ve čtenářské gramotnosti a aspiracích žáků druhého stupně základních škol. Využíváme výzkumy provedené mezi žáky druhého stupně základních škol a jejich rodiči ve vybraných oblastech České a Slovenské republiky. Klademe si mj. otázku, zda je při kontrole úrovně gramotnosti vliv rodinného sociálního původu na aspirace školáků na další vzdělávání stejný v českém a slovenském prostředí.

Role postojů a chování rodičů ve vývoji genderových stereotypů adolescentů

Aleš Kudrnáč, **Alexander Davenport**, *Sociologický ústav AV ČR*

Přetrvávající nerovnováha v rozdělení domácích prací zůstává faktorem, který podporuje genderovou nerovnost. Zatímco studie poskytly přesvědčivé důkazy o tom, že rodiče ovlivňují názory na genderovou rovnost u svých dětí, jak přenášením postojů, tak i svým chováním, stále toho víme velmi málo o tom, jak tyto faktory souvisí s vytvářením genderových stereotypů o domácích pracích. Navazujeme na teorii sociálního učení a existující literaturu, abychom testovali, zda genderové postoje rodičů a rozdělení domácích prací souvisí s tím, zda jejich děti stereotypně spojují určité úkoly s muži nebo ženami. Navíc navrhujeme další faktor, který souvisí s genderovými stereotypy dětí: způsob rozhodování v rodině. S využitím dat ze čtyř vln Českého panelového šetření domácností a panelové

analýzy jsme zjistili, že postoje rodičů, rodičovské chování i konsensuální způsob rozhodování v rodině souvisí s genderovými stereotypy u adolescentů.

Příprava další generace v rodinných firmách: předávání znalostí z otce na dceru a klíčové faktory úspěšné generační výměny

Ivana Lannigan Střílková, UP

Uvádí se, že 80 - 90 % všech společností na celém světě je v rukou rodinných klanů. Pouze 30 % z nich však přežije do další generace. Vzhledem k tomu, že rodinné firmy tvoří páteř všech světových ekonomik, jejich vysoká úmrtnost představuje významnou hrozbu. Klíčovým zlomem v životě rodinné firmy je generační obměna. Na rodinnou firmu lze pohlížet fyzicky jako na souhrn majetku, ale také abstraktně jako na "soubor znalostí". To, co se v procesu nástupnictví skutečně přenáší, nejsou jen aktiva, ale také hodnoty a tacitní znalosti. Nástupnictví je složitý proces a je ještě komplikovanější, je-li nástupcem žena. Téma nástupnictví je v odborné literatuře zpracováno z různých úhlů pohledu, o žitých zkušenostech nástupkyň se toho však mnoho neví. Předkládaný kvalitativní výzkum se pokouší prozkoumat, pochopit a teoretizovat dynamiku vztahu mezi zakladateli a dcerami v procesu dorůstání do vůdčích rolí. S pomocí interpretativní fenomenologické analýzy zkoumám, co a jak se ženy učí v procesu nástupnictví.

Sekce 9 (4.41) moderuje: Patrik Polášek

Maskulinity péče a stárnutí ve zkušenosti mužů – zdravotních sester

Daniela Rendl, Katedra sociologie FSS MU

Muži nebývají často spojováni s pečovatelskou rolí. Presentace přibližuje prvotní závěry analýzy jedenácti hloubkových rozhovorů s muži pracujícími jako zdravotní sestry, které jsou součástí výzkumného projektu Instituce stárnoucích mužů (IAM GAČR 2023 – 25). V souladu s kritickými studií mužů a maskulinit se zaměřuje na propojování témat maskulinity, péče a stárnutí ve vnímání samotných aktérů na pozadí feminizované profese. Participantů popisují způsoby poskytování péče, vztahování se k intimitě, pozornost k potřebám druhého, jemnost a pečlivé zacházení; popisují také náročnost profese i specifické situace, jimž jejich kolegyně vystavovány nebývají a zmiňují obavy týkající se úbytku sil v důsledku stárnutí. Analýza poskytované péče a její rámování maskulinní zkušeností, projevy moci i křehkosti představuje příspěvek k teoretické konceptualizaci maskulinity a odhaluje dynamickou souhru popírání stárnutí a s ním spojené křehkosti s očekáváními spojenými s maskulinitou.

Podoby ztělesněné moci v životních příbězích stárnoucích manažerů a sportovců

Karolína Gregorová a Aneta Straková, FSS MU

Když Michel Foucault identifikoval tělo jako dějiště moci, umožnil socioložkám a sociologům studovat, jak tělo regulují dominantní diskurzy genderových norem. Tato prezentace tedy zkoumá složitou interakci mezi mocí a tělem v konstrukci maskulinit stárnoucích mužů se zaměřením na manažery a sportovce v České republice. Zkoumáním způsobů, jakými moc—projevující se prostřednictvím sebekontroly, kontroly nad prostředím a autority nad ostatními—ovlivňuje těla těchto mužů představíme fenomén ztělesnění moci v životních příbězích mužů, kteří čelí jejímu postupnému úbytku. V analýze čerpáme ze 30 kvalitativních rozhovorů s cisheterosexuálními muži nad 50 let, vycházejících ze širšího sociologického výzkumného projektu *Institute stárnoucích mužů (IAM GAČR 2023-25)*. Náš přístup je inspirovaný kritickými studiemi maskulinity, které zdůrazňují vnitřní rozpory v konstrukci maskulinit a negativní zkušenosti, které mohou podněcovat.